

nem más, mint ember és technika létrehozta tárgy, amely vizuálisan megjelenít egy látható képi szöveget, de ugyanígy ember és technika által továbbformálható, hogy az eredeti jelentést módosítsa, újabb tartalommal töltse meg. A „vizuális egybekeléssel” használója valósan tetsző élethelyzeteket kívánt megteremteni: az eljegyzés és házasság szokáselemét. Az eredeti képből összerakott „új eredeti” nem csupán a meg nem történt rítusok utáni vágyat jelezheti, hanem képes használója által felfogott szerepében túlmutatni azon, amennyiben a kép szerepe egy megtörtént esemény emlékeként, hiteles dokumentálójaként, meggyőző erőként „narratív” módon részt venni a parasztság tárgyi és vizuális kultúrájában.

A két „új” kép soha nem került a reprezentálásra szánt fotográfiák közé: nem mutogatták albumban, nem függött keretbe a falon, és nem került elő bonbonos dobozból sem. Sokkal megbecsültebb helyen, a szakrális emlékek részeként egy imádságos könyvben lapultak több más féltett kép társaságában. Ily módon fehér zsebkendőbe csomagolva készültek a sírba – így rendelkezett az özvegy életük képekbe sűrített hagyatékáról.

Úgy gondoljuk, a kiemelt két darab a legbeszédesebb önmagában és az őket értelmezni segítő kommentárokkal. A paraszti vizuális kultúra újabb aspektusairól, annak mechanizmusairól és pragmatikus vonatkozásairól e képek vizsgálatával is nyerhetünk értékes információkat, megállapításokat.

PUSZTAI BERTALAN

Újra a kereszten

„... impresszionisztikusan ... –
ez az egyedüli megközelítés adott a magányos etnográfus számára,
aki mindezek közébe csöppen ...”

C. Geertz: Mély játék

Kápolnásd teljesen átlagos magyar falu. Hosszan nyúlik el a főút mellett. Tomboló gépszörnyek urai alig lassítva vágatnak keresztül rajta fontos céljaik, főképp a Város felé. Messze van még innen, sietni kell.

Keresztül menni könnyű. A neheze akkor jön, ha valaki meg akar állni. Hol lehet egy *ilyen* helyen feltűnés nélkül megállni?

Pedig meg kell állnom. A tudományos kíváncsiság vonzott ide, mert úgy hírlík, itt rendkívüli dolgok történnek. Nem a szenzáció keresése hajt, hanem egy belső készítés. Nem hagy nyugodni. Életemet mozgatja ez a megismerési vágy. Az ilyen napokért volt az utóbbi évek minden vándorlása. Társadalomkutató vagyok. Ha eddigi útjaimon ez nem is gerjesztette rögtön az emberek jóindulatát, de nem tudván mit kezdeni vele, annyiban hagyták kilétem firtatását. Most azonban valami arra ösztönöz, hogy igyekezzem rejtve maradni. El akarom titkolni valódi énem. Nem akarom, hogy megtudják, ki vagyok.

Vajon honnan fakad ez az érzés? Mi készítet arra, hogy titokban maradjak? Talán a hely?

Milyen is tehát Kápolnásd? Valami azt sugallja, olyan, ahová nem engem, nem a kutató lényemet várják. Milyen hát a kutató? Ezek szerint a bennem élő kép arról, mit gondolnak a ma meglátogatandók a kutatókról, nem valami nemes és felemelő...

El kellene rejtenem magam, de nem tudok teljesen beolvadni. Árulkodó városi ruhám. Nem tudok teljesen láthatatlanná lenni. Nem marad más hátra, egy lehetséges szerep után kell nézzek!

Ezen a helyen ma egyetlen lehetséges szerep létezik: a kegyes zárandoké.

Vajon miről ismerni meg egy helyet, ahol egy asszony azt állítja, hogy Krisztus sugalmazására havonta egyszer, pénteken este nyolctól átéli az Ő szenvedéseit? Milyen lehet a csoda helye? Vakító fényugár mutat itt a földre, mint az érzelmes olajnyomaton? Vagy a teljes béke és nyugodtság sugárzik innen, ahogy az újabkori látomások élénk festenek ilyen helyeket? Gondolom, néhányan már bajlódtak ezzel a problémával előttem.

Hatalmas félkész épület áll a 10x10-es sátrötösök egyhangú sorában. Mindenütt az elmúlt évtizedek látszat jólétének maradványa. Kivéve ezt a torzóban maradt épületet. Rendkívüli mérete ellenére beszuszakolták két ház közé. Talán bizony ilyen helyen mutatja meg magát az Isten? Nem tudom, de ilyen zsebkendőnyi helyre nem ok nélkül építenek ekkora épületet.

De nem melázhatok ennyi ideig tétovázva. Vissza kell térnem a választott szerepemhez, különben feltűnök. *Itt* nem lehet álldogálni. Ez a viselkedés nem létezik. Ez nem a város közömbös, személytelen 'köz-tere'. Tennem kell valamit: továbbsétálhatok én is a Város felé vagy azt kell tennem, mint a többi zárandok. Megpróbálkozom általam mögém bújva belépni az udvarra. Úgy tűnik, jó a maszkom.

Delejes szemű asszonyok taszítanak be egy rozzant, összetákolat épületbe útravalóként utánam szólva: „Ma *gyönyörű* napunk van, mert ma lesz az Erzsike *keresztútja*.” *Delejes* – megdöbbenő, szinte sohasem használom ezt a szót. Vajon mi hozza most elő belőlem? Ezek szerint ilyen az, aki delejes tekintetű. Hatalmas, tágra nyílt, mozdulatlan szem, átható tekintet, mely mintha nem is engem nézne, hanem valami mást, mögöttem. Jóindulatú és mégis ijesztő pillantás.

Leccapódik mögöttem az ajtóként használt régi függöny. Cserbenhagynak érzéseim egy hosszú percre. Vakon állok a sötétségben. Nem számítottam erre a hirtelen fordulatra.

Lassan eszmélek. Sóhajok, nyögések, fáradt levegővételek. Meleg van és elhasznált a levegő. Sokan vagyunk... Nem látom a többieket, de érzem a közösséget, a komunitást, ahogy a körülöttem lévő érzékei és vágyai egy felé mutatnak. Egy filmet néznek. Valahol a világ másik sarkában egy asszony szájában Krisztus teste és vére hússá és vérré válik. Rendszeresen. Nagy átéléssel követik az eseményeket. A szemeken meg-megcsillan a visszfény, ahogy a jól rögzített sorozatcsoda könnyeket fakaszt.

Reprodukálható, folytatásos csoda kell nekünk, mindig azonos időben, mely jól illeszkedik igényeinkhez? Vagy így kell hát megmutatnia magát? Ennyire hitetlenek vagyunk? Milyen hát a modern ember csodája?

Kegyes-delejes vezetőnk ragad karon és az első sorok egyikében ültet le minket. Előre, hisz az egész „értünk van, a fiatalokért”.

Jóindulatúan elfed a sötét. Az *első találkozás* sokkjából fel kell ocsúdni. Mire a film véget ér és lámpák gyúlnak, már én is *közéjük* tartozom, otthonosan ülhetek helyemen és gondosan megfigyelhetem, hol is vagyok. Hulladékokból tákolt sátorban szorongunk száznál is többen. A falakon körben az elmúlt évszázad vallásos olajnyomatainak gyűjteménye. Középen televízió és videó áll, tőle jobbra, a sarokban egy emelvényen Mária Szíve szobor. A századvég szakrális architektúrája.

Hosszú órákon át morzsolják az olvasót, kezdenek újabb és újabb énekbe az ilyen pillanatok szervező egyéniségei, imádságosabb asszonyok, búcsúvezetők. Régi korok szentemberei gazdálkodnak az imával és énekkel, hogy mindenki kérése kimondassék. A klérustól eltaszított helyen videóról szól a mise: leállítható, ismételhető a szent cselekmény.

Saját útra indulok a szent helyen. Az ideiglenesnek szánt sátor mellett ott magaslik a sötétben a félkész új kápolna. Körülötte mindenütt homok- és kavicshegyek, cserepek, téglák. A ház előtt, amelynek udvarán épült, hosszú sor. Végigállva én is megveheitem silány fénymásolaton Erzsike nagyböjti és elsőpénteki üzeneteit, a saját kápolnási rózsafüzért és a hely történetét idegen nyelven népszerűsítő kiadványt. Mellettem egy negyvenes nő, a kápolnási kortársaira is jellemző festett, rövid, begöndörített hajjal javában mobiltelefonál. Valami kazettamásolásról beszél és arról, hogy „mostmár ki kell menni, mert késő van”. Hosszú sor vár mögöttem, hogy hazavigye a tanítást.

Az este közeledtével valami készül. A hely fölött bábáskodó szervezők egyre többször utasítják a hátsó sorokba „az igazi édesanyákat, akik áldozatot hoznak gyermekeikért”, hogy a fiatalok kerüljenek közelebb a szobor előtti kis üres térhez.

Tudom én is persze, hogy még nem ért véget a nap, hiszen ezért a valamiért, a halomásból ismert dologért vagyok itt. Tíz órája ülök egy helyben s várom azt, amiről csak homályos meséket hallottam. Valami rendkívüli. Biztosan nem csak az elmúlt órák véres s vértelen csodáit mutató videófilmjei, végtelen rózsafüzérei miatt jöttünk össze Csikszeredától Gyórig ebbe a sátorba. Mindeddig alapvetően spontán volt az esemény, kivéve persze a helyezkedés fölötti perpatvarokat megelőző-elsimító beavatkozásokat. Most valami történik. Érzem, ahogy másképp ülnek, lélegeznek sátoartársaim. Ők már tudják...

Valóban, véget ért a ráhangolódás nekem sok órá, némelyeknek több napos folyamata.

Es a csoda mégis rendkívül profánul kezdődik, szervezéssel. Kitanítanak mindannyiunkat, hogy most jajszó és nyögések hallatszanak majd, de itt ez a normális. Ezek Erzsike rendkívüli szenyedései a világért, melyet az Úr bocsátott rá. Majd bejön Erzsike, a látnok, aki az Ő üzeneteit közvetíti. Ugyanaz az asszony, aki a „szent bazár” mellett telefonált! Most már piaci melegítőben van. Letérdel és imádkozni kezd a szobor előtt, vele az egész sátor. Sokan lettünk, nagyon sokan és biztosan mind mások. Fiatalok veszik körül Erzsikét. Vajon miért jött ide a diszkóból elmaradó, először sminkelt koratini és a muszkli-mérő emelőbajnok? Vajon őket mi hozta ma ide? Mit hallott erről a helyről és mit fog mesélni? Mindössze egy közös bennünk: mind valamilyen rendkívüli, misztikus élményre várunk.

Az imaközösség egyszerre megbomlik: Erzsike halkán beszélni kezd. A Történet az, általa elmondva. Lassan halkul az olvasó morzsolása, egyre hallhatóbb felette a halk, de határozott narráció.

„A tanítványok figyelték a Mestert ... Jézusnak be kellett vonulnia Jeruzsálembe ... Péter kérdezte a Mestert ... Péter nehezen fogadta ezeket a szavakat, de visszatért helyére, leült és lehajtotta a fejét ... Felvirradt a nap, a tanítványok boldogok, hogy útra kelnek és elindulnak Jeruzsálembe ... És arra veszi útját, hogy meglátogassa Lázárt ... Térdre borul előtte és így köszönti ... A Mester térdre ereszkedett és Atyjához fordult. Kérte Atyja segítő áldását ...”

Közeleg a Pillanat. Minden érzék kinyúlva akarja elkapni a Történet foszlányait. Feszülünk.

„...Áthaladnak a városkapun. Kaifás, a főpap messziről figyeli, ahogy jön Jézus a tanítványokkal ... És meddig tűrjék még a rómaiak zsarnokságát ... A tanítványok mindent úgy találtak, ahogy a Mester mondta ... És szól tanítványainak, hogy üljenek a székre, hogy megmossa lábaikat ... S amikor befejezte, megtörölte kezeit, viszszavette felsőruházatát ... szárított, kockára darabolt báránnyhús ... Atyám, legyen meg a Tő akaratom.”

Iszonyú sikoly csap az ég felé szilánkokra törve a csendet. Ez a sikoly nekem szól. Kifut a vér a végtagjaimból, hirtelen borzasztó magányosan érzem magam, pedig nagyon sokan vagyunk.

Elfúló zihálás kezdődik, a keresztet vivő, megkorbácsolt nyállal, fuldoklással kevert tusája. Ez Erzsike keresztútja. A tompa nyögésektől szagatott csöndben csak most veszem észre, hogy elállt az ima. Rémület és elképedés csendje a sátorban.

Aztán egyre több hang kíséri a Látnok nyögéseit: az átragadt eksztázis hangjai, sírás, szipogás, nyögések. Ez a mi keresztutunk. A Fájdalmas titkai erre készítettek, de ez mégis több mint amit valaha is tapasztalhattuk. Nekünk csak mások emlékei alapján adatott meg hinni.

A szögek fájdalmát érzem én is; a semmibe dobnak a sikolyok. A sátor transzban követi az eseményeket, a tudat különböző fokain. Hihetetlen a hőség, már elfogyott a levegő. Minden sikollyal tovább zuhan az önkívület felé az előttem ülő lány. Ő már nincs itt.

Elhalkul a fuldoklás. Ekkor halt meg az Úr. Most jött el a halál pillanata Erzsikének is. Felbuzog a megérintettek fájdalma. Hogy levezesse a megtisztulás kínjait, Jézus őt szent sebéről szól az ének. Véget ért a „véres áldozat” és lassan felszabadultság váltja fel a könnyeket.

Én ülök csak tovább, magamba roskadtam. Meglestem mások katarziséját. Ha pedig nem hiszem, miért vagyok mégis érintett? Vagy azt állítanám, hogy nem vagyok az? Ki vagyok hát végül: kutató, tolvaj, betolakodó vagy zarándok? E kérdésekkel kezdődik az én keresztutam...

Kápolnásd csendesen, sötétben, elutasítóan lapul az éj közepén, amikor a buszok visszaindulnak a Duna-táj különböző sarkaiba.

*

Az írás alapjául szolgáló terepmunkát 1997 decemberében végeztem. Ez a Magyarország egy másik, rejtett világ, amiről nem tudósítanak a hírek. Ugyanakkor ilyen vagy legalábbis ehhez hasonló összefüggések tömegeket vonzanak az egész Kárpát-medencéből. A jelenség értelmezésére a megismerés sajátos volta és lehetőségei miatt a néprajzot, mint a kultúrát minőségi módon kutató, értelmező tudományt tartom alkalmasnak. Ez az írás fel szeretné

hívni a figyelmet az objektív interpretációba és reprezentációba vetett hit megrendülésére, mely a kultúrakutatás megújulását szolgálhatja. Ennek része a reflexivitás jelentőségének elismerése és használata, mely megkérdőjelezi a kutató korábban sérthetetlen autoritását.

Írásommal további értelmezéshez kívántam anyagot teremteni, szöveget alkotni. A megformálást elsősorban a személyes élmények és nem esztétikai elvek befolyásolták.

A fentiekben minden tulajdonnevet megváltoztattam.

Az írás címe Walter M. Miller Crucifixus etiam című novellájából származik.

KERESZTÚRSZKI IDA

„Ha strandpapucsba’ megy az ember, X... tanár úr kirúgja...”

A SZEGEDI EÖTVÖS KOLLÉGIUM VIZSGAHIEDELMEI

Gondos racionalizmussal kiépített hétköznapi életterünk szélére sajátos, észérvekkel nehezen magyarázható jelenségek nőnek, gyakran már maguk is intézménnyé. Az időt és a teret számokkal szabdaljuk, és a közalkalmazotti bértábla által ránk mért kategóriából lessük az emelkedő árszínvonalat, de ha eléggé beavatott kevesek vagyunk, akár napról napra is, minden tekintetben egyre jobban és jobban érezhetjük magunkat egy agykontroll-klubban, ahol negatív gondolatok és negatív hatások semmilyen tudatszinten nem befolyásolnak minket. Míg a napilapok első oldalai integrációs nehézségekkel keserítik az olvasót, néhány lappal hátrébb legalább a Skorpiók fellélegezhetnek, hiszen a támadó kedvű Mars az ő szorongásukat eltökéltséggel helyettesíti. Kilencvenkilenc forint per perc plusz áfáért telefonjósno bújja fülbe a jövőt. Civilizációs betegségeinket pedig a sokszor kuruzslással határos alternatív gyógy módokkal kezelhetjük. A racionális és irracionális szféra fórumai formára hasonlók: klubok, körök, egyesületek, iskolák, könyvkiadók, folyóiratok. A két pólus képviselői azonban, saját felsőbbségük saját tudatában alig, vagy ha mégis, az idegenség biztos távolából hajlandók csak tudomást venni egymásról, pontosabban a – másikról.

A mindent kontrollálni igyekvő racionalitásért a nagyváros viselkedési normái a felelősek. Georg Simmel írja a nagyvárosi emberről, hogy a szíve helyett az eszével reagál. A szakadatlan külső-belső ingerek, a hirtelen változások megkövetelik az egyre növekvő tudatosságot. Már a mindennapok lebonyolítása is szigorúan ésszerű kalkulálás eredménye, teljes életútját, saját boldogulásának egyedi és senki korábbiéhoz nem hasonlítható menetét pedig csak kiélezett racionalitással tudja megformálni a város lakó. A nagyváros témája, melyet először a XIX. század irodalma, majd a XX. század elejére megszülető szociológia fedezett fel magának, napjainkra az európai történetírásnak vált az egyik leglendületesebben fejlődő ágává.

Nem meglepő, hogy mindezek után bizonyos fenntartásokkal kell számolnia az aktuális irracionális témák iránt érdeklődőnek. Mi más is tehetne, minthogy az *Elixir* és a *Természetgyógyászat* magazinokat bűvárolja, vagy az egyébként átlagos magyar nőt